СЕКЦІЯ XXI.
ЖУРНАЛІСТИКА, МЕДІА ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ ТА МАНІПУЛЯЦІЯМ

Ігнатчук Мирослава Костянтинівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка; Україна

Башманівський Валерій Іванович
кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка; Україна

В умовах розвитку цифрових технологій людина щодня отримує значну кількість інформації з різноманітних джерел, зокрема засобів масової інформації, соціальних мереж, месенджерів і відеоплатформ. За таких обставин важливо не лише мати доступ до інформації, а й уміти критично її сприймати, аналізувати та перевіряти на достовірність. Особливого значення ці навички набувають в умовах війни, коли інформація може використовуватися як інструмент впливу, а поширення дезінформації та маніпулятивних повідомлень здатне впливати на громадську думку та сприйняття подій.

Метою цього дослідження є визначення ролі критичного мислення у протидії дезінформації та маніпуляціям, а також висвітлення практичних навичок його застосування під час споживання медіаконтенту.

Питання взаємозв'язку критичного мислення та медіаграмотності розглядає Світлана Бадер, а особливості критичного сприйняття медіаконтенту в умовах інформаційної війни досліджує Олександр Курбан. Світлана Бадер у статті "Медіаграмотність та критичне мислення особистості: компаративний аналіз" характеризує критичне мислення "...як певний тип мислення, заснований на логіці, самостійності та рефлексії; як мислення, що спирається на аксіологічну сферу особистості; як певна педагогічна технологія, що дозволяє навчити мислити критично всі категорії громадян" [1]. Отже, критичне мислення

передбачає активне осмислення інформації, перевірку аргументів та формування обґрунтованих висновків. Дослідниця також підкреслює зв'язок критичного мислення з медіаграмотністю. Останню вона визначає через "здатність отримувати, аналізувати, оцінювати та створювати інформацію в різних формах і через різні медіаканали на основі критичного мислення, розуміння принципів функціонування медіа, а також усвідомлення впливу інформаційного контенту на індивідуальні та суспільні уявлення" [1]. У цьому контексті критичне мислення становить основу свідомого медіаспоживання, а медіаграмотність забезпечує застосування відповідних навичок у роботі з медіаповідомленнями.

Важливою складовою критичного мислення є вміння оцінювати не лише саму інформацію, а й її джерело та контекст. Коли людина споживає контент, вона має звертати увагу на те, хто є його автором, з якою метою воно було створене та чи підтверджується наведена інформація іншими надійними джерелами. Зазначений підхід допомагає краще розрізняти факти й маніпуляції, а також уникати впливу неправдивої або перекрученої інформації.

Практичне значення критичного мислення в умовах інформаційної війни розглядає Олександр Курбан у статті "Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту в умовах інформаційної війни". Дослідження науковцем здійснювалося серед військовослужбовців Збройних Сил України і було спрямоване на кількісне оцінювання рівня критичного мислення та виявлення проблемних аспектів медіаспоживання. Основними джерелами інформації для опитаних стали соціальні мережі – 79,8 %, інтернет-ЗМІ – 61,5 % та месенджери – 46,8 % [2]. Ці показники характеризують досліджену групу, тому їх не варто поширювати на все населення України. Водночас результати виявили недостатню системність перевірки інформації: лише 53,7 % опитаних зазначили, що перевіряють отримані з медіа відомості в альтернативних джерелах [2]. Це підкреслює потребу формувати навички верифікації як практичний прояв критичного мислення. Для споживача цифрового контенту вона має передбачати пошук першоджерела, зіставлення повідомлень незалежних ресурсів, перевірку дати й контексту матеріалу та оцінювання наведених доказів.

У сучасних умовах розвиток критичного мислення має бути першочерговою ціллю для українського суспільства. Це пов'язано зі

значним потоком інформації, поширенням дезінформації та маніпулятивного контенту, що впливають на сприйняття подій і громадську думку. За результатами дослідження "Індекс медіаграмотності українців: 2020-2025", оприлюдненими ГО "Детектор медіа" у 2026 році, у 2025 році 55 % опитаних вважали проблему дезінформації актуальною, а 56 % – проблему маніпуляцій у медіа. Для виявлення дезінформації 44 % респондентів орієнтувалися на посилання на джерело в матеріалі, 37 % – на фото- або відеопідтвердження, а 31 % – на представлення різних точок зору [3]. Ці відповіді відображають заявлені способи оцінювання контенту, проте самі собою не засвідчують правильності висновків аудиторії.

На нашу думку, критичне оцінювання інформації передбачає не лише перевірку її джерела, а й аналіз доказів та врахування контексту. Наприклад, фото чи відео доречно розглядати разом із інформацією про час, місце й обставини їх створення, а різні погляди на подію порівнювати за переконливістю та обґрунтованістю аргументів. Такий підхід допомагає уникати поспішних висновків і знижує ризик поширення неперевіреної інформації.

Отже, критичне мислення є важливим засобом протидії дезінформації та маніпуляціям, оскільки допомагає свідомо оцінювати джерела, факти й контекст повідомлень. В умовах війни розвиток цієї навички сприяє відповідальному споживанню інформації та підвищує інформаційну стійкість суспільства.

Список використаних джерел

1. Бадер С. Медіаграмотність та критичне мислення особистості: компаративний аналіз. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2025. Т. 1, № 85. С. 235-241. DOI: https://doi.org/10.24919/2308-4863/85-1-36
2. Курбан О. Проблема критичності мислення при споживанні медіаконтенту в умовах інформаційної війни. *Синопсис: текст, контекст, медіа.* 2022. Т. 28 № 1, С. 21-27. DOI: https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.1.4
3. ГО "Детектор медіа". Індекс медіаграмотності українців: 2020-2025 (шоста хвиля). *detector.media.* URL: https://detector.media/infospace/article/248278/2026-03-13-indeks-mediagramotnosti-ukraintsiv-20202025-shosta-khvylya/